

Sağlıkta beyin-emek göçü/güçü

Prof. Dr. Mustafa Altındış

Altındış, 1966 yılında Konya'da doğdu. Selçuk Üniversitesi (SÜ) Tıp Fakültesi'nden 1989'da mezun oldu. Aynı fakültenin Mikrobiyoloji Anabilim Dalında doktora eğitimini tamamladı. 1999 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ) Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalına kurucu öğretim üyesi olarak atandı. 2002 yılında Viroloji Bilim Doktoru, 2005 yılında Klinik Mikrobiyoloji Doçenti oldu. Erasmus kapsamında Macaristan ve Avusturya'da misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Bir yıl kadar görevli bulunduğu İngiltere NHS Leeds Teaching Hospitals'de laboratuvar kalite sistemlerini inceledi, moleküler viroloji referans laboratuvarında çalıştı. Mayıs 2011'de AKÜ Tıp Fakültesinde profesörlük kadrosuna atanan Dr. Altındış, Haziran 2013 tarihinden itibaren Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Mikrobiyoloji AD Başkanlığı görevine atanmış olup hâlen bir TUSEB ve 2 ayrı TÜBİTAK projesini de yürütmektedir.

Bir ülkede yüksek eğitimi tamamlamış, doktorasını yapmış ya da mesleğinde/kariyerinde belli noktaları yakalamış, okuma, irdeleme inceleme yorumlama kapasiteleri yüksek olan kişilerin gelişmiş ülkelere çalışma ya da ikamet etme amacıyla göçüne 'beyin göçü' denmektedir. Bu klasik tanım dışında bakacak olursak; beyin göçünün çok nedeni olabilir ama son dönemde başta sağlık çalışanlarında olmak üzere genelde yaşanan beyin göçünün en temel gerekçesi ve belki de yaygın umudun azalması, beklentinin karşılanamaması, çalışma koşulları, değersizleşme ve ilerlemenin/gelişmenin önünün kesilmesi vs. gibi iddialar sayılmaktadır. Beyin göçünün bu ve benzeri iten ve çeken pek çok nedeni sayılabilir ancak sonuçta göç veren ülkede AR-GE ve bilimsellikte geri kalma tehlikesi, dahası entelektüel sermayenin eriyor olması en önemlisi de eğitim ve sağlık başta olmak üzere pek çok hizmet alanlarında ülkenin geri kalma tehditi söz konusu olabilir. Beyin göçü günümüzde emek göçü ile de iç içe geçmiş durumdadır. Çünkü göçün bir kısmı sadece bilgi, emek ve birikimini bir başka koşul ve ortamda uygulamak için gerçekleşmektedir. Bu anlamda yaşam ve çalışma koşulların kısmen olumsuz olduğu ülkelerden diğerlerine beyin göçü yanı sıra emek göçünde olabilmektedir. Son dönemde pandeminin getirdiği kısıtlar ile oluşan

işçi çıkarmalar sonrasında oluşan tehdit ve fırsatlar kapsamında Avrupa ülkelerinde başta lojistik ve havacılık sektörü olmak üzere pek çok iş kolunda çalışan gereksinimi olmuş ve ülkemizden ciddi anlamda emek göçü yaşanmıştır. Sağlıkta da benzeri gerekçeler ya da göç veren ülke koşullarındaki relatif olumsuzluklar nedeni ile ülkelere göre değişebilen sayılarda sağlık çalışanı çalışma ya da eğitim (uzmanlık vs.) amacı ile daha çok Avrupa olmak üzere farklı ülkelere gitmiştir ve halende gidişler devam etmektedir.

Beyin göçü bilim amacı yetiştirme ve bilime katkı amacı için kullanıldığında, küresel bilgi birikimi için yararlı olabilir. Çünkü çalışma ekibine en yararlı aklın, o ülke vatandaşları arasından çıkma olasılığı her zaman yoktur. Küresel oyuncular, bilim ve teknoloji alanında atılım yapacak takımlarını oluştururken, dünyanın kaynaklarına (insan ve diğer) global bakmaktadırlar. Bunlar oyunu, ulusal takım ile değil dünya karması olarak oynamak isterler. Onlar için insanlara ve bilime ulaşmada ülke sınırları, insanların renkleri ve uluslarının ne olduğu önemli değildir. Tek bir ayırım olabilir; işlerine yarayan ve yaramayanlar. Arayış zaten en iyisine ulaşmak ve ondan yararlanmak içindir. Yani aslında beyin göçü; küresel egemen çevrelerinin, en iyi takımı kurma hedefindeki ara filtre basamaklarıdır. Beyin göçü yönetiminde; bedenli ve

bedensiz beyin göçü kavramları da var ki bu yazıda bunların detaylarına girilmeyecek olmakla beraber bugün küresel egemen oyuncular bedensiz beyin göçüne de ciddi emek ayırmakta, dünyanın en önde gelen yazılım firmaları için kendi ülkelerinde çalışan binlerce beyinden yararlanmaktadırlar. Böylece bilgiyi üreten ana ülke, yalnızca emek göçünün değil, beyin göçünün de beklenmeyen negatif etkilerinden kendilerini koruyabilmektedir (örneğin; kazanca direkt ortak olmak zorunda kalmamaları, yararlandığı beyin, ailesi ve geleceği için de bir yurttaşlık taahhüdüne girmemesi...). Yine bu bedensiz beyin göçünün, göç yaşanan ülkeye somut bir yararının olup olmadığı da bir başka yazının konusu olmalı ve tartışılmalıdır.

Bazı yazılarda beyin göçü veren ülkeye beyin göçü yerine "beyin kaçırılması/kovulması", göç alan ülkeye de "beyin emişi", "beyin hortumlaması", "beyin sömürüsü" yaşanan ülkeler gibi deyimlerin kullanıldığı görülmektedir. Globale bakılıp gerekçeleri ile beraber değerlendirildiğinde bu deyimlerden beyin fırtınası ile olumlu çıkarımlar yapılabilir. Zira beyin göçü veren (az gelişmişlik-yaşam standartları, gelir düşüklüğü ve dağıtım eşitsizliği, işsizlik-eğitim alanı dışında istihdam, sistemsizlik, nitelikli insan gücüne sunulan ortam ve olanaklar kısıtı...) ve alan ülkelerin (gelişmiş, geniş kaynaklara

sahip ve bunları yönetebilen, parasal- mesleki özendirici sahip, takım oyunu için sistem kurmuş, yaratıcılığı destekleyen yaşam standartları yüksek çekim merkezleri) pek çoğunun ilgili ortak özellikleri bulunmaktadır.

Nitelikli ve özel eğitilmiş insan gücünü hazır alarak kullanmak isteyen sistem ve ülkeler, kendi ülkelerinde eğitilecek insanların da koşullarını organize etmektedir. Örneğin göç-veren ülkelerin eğitici modülleri ve müfredatları da ilerde bu eğitilen beyinleri alacak (hortumlayacak) ülkelerin beklentilerine yönelik evrilmektedir. Eğitimde evrenselleşme söylemi, akredite eğitim modelleri, yabancı dilde eğitim ile desteklenmekte; sonrasında da kısıtlılıklar, çıkmazlar, bitmek bilmeyen sorunlar ve çaresizlik, tükenmişlik üretilerek yetiştirilmiş bu beyinlerin transferi gerçekleştirilmektedir. Hazırlanan bu tezgâha gelen ülkelerin eğitim, AR-GE, çalışma alanı, yaşam koşullarındaki systemsizlik, olanakların kısıtlılığı ve ümitsizlik bilinçli bir şekilde beyinlerini göç etmeye zorlanmaktadır.

Emek Göçü/Gücü

Yetişmiş emek gücünü kaybettiren emek göçü, göç veren ülkeler için ciddi sonuçları olan istenmeyen bir hadisedir. Bugün bir doktorun yetişmesi için emek-sermaye ayıran ülkeler ile yetişmiş olanı alıp regülasyonlar içinde çalıştıran ve denetleyen ileri eğitimler

veren sistemler yarış hâlinindedir. Kimin akılcı yaklaştığını ve kazançlı olacağını ise zaman gösterecektir.

Beyin Gücü Oluşturmada Beyin Göçü

“Bilgi güçtür” mottosu aslında “beyin göçü ya da bilgi transferi”nin temel motivasyonudur. İlhamın hazır olanlara gelmesi gibi beyin gücünün de kullanılacağı ve takdir edilip-geliştirileceği bölgelere, ülkelere gitmesi doğal hatta belki iyi bir şeydir. Burada uzun uzadıya beyin gücünün öneminden söz edilmeyecektir ancak global egemen yapıların hazır gücü alma ve kullanma konusundaki iştah ve becerilerinden dersler alabilme hatırlatmasından da uzak kalınamayacaktır. Gidenlerin gitme motivasyonlarının bir benzerlerini belki daha iyilerini dönmeleri için oluşturmak bir zorunluluktur. En üretken popülasyonu beyin göçü ile kaybetmiş ülkeler, kısırlaştırılmış canlılar gibi, özgüvensiz ve belki de sindirilmiş/yetersiz hâle gelmiş beyinleri ile bilgi, teknoloji, istihdam, üretim, ihracat ve diğer sorunlara çözümler bulamamakta, birçok açıdan diğer ülkelere muhtaç hâle gelmektedir.

Beyin gücünü sadece bireylerin bir sorunu gibi ele alan yaklaşım, uzun dönemde bunun birey, toplum ve ülkeler açısından nasıl bir yanlış ve yetersizliğe neden olacağını gösterecektir. Beyin gücünün azaltılabilmesi ve beyin

gücünün önemini artırılması ile alakalı aşağıdaki öneriler anlamlıdır ancak daha fazlası da olmalı ve yapılmalıdır;

1. Küreselleşmenin derinleşerek ve sisteme uyumlandırılmış beyinlerin periferden (bilim politikası zayıf, gelişmemiş/gelişmekte olan ülkelere) merkeze (gelişmiş ve bilgiyi endüstriyel amaçlarla kullanan-beyinleri toplayan) doğru difüze oluşu fark edilmeli göç veren ülkeler başta bilim politikası geliştirme olmak üzere bilim-endüstri altyapısını güçlendirilmeli, bilim merkezi olan ülkelerdeki çalışma koşullarının mümkünse modeli ya da birebir benzeri oluşturulmaya gayret edilerek gelecek bilim insanlarına da yaşam enerjisi aşılanmalıdır.
2. Kaçınılmaz gibi dursa da- bilim periferi ülkelere bilim merkezi gibi olan ülkelere beyinlerin hortumlanmasına göz yumulmamalıdır.
3. Zengin beyin yatakları geliştirilmeli, eğitim (millî), evrensel bilgiyi kendi toprakları için kullanma güdüsünü oluşturmalıdır.
4. Bilim periferi ülkelerde/bölgelerde kendi içlerinde de iş birlikleri artırılmalı ve eğitimin yeniden yapılandırılmasına özen gösterilmelidir.
5. Devlet yurttaşına devlet olma gereğini yaparken, toplum da ferdine ülkesi için bir şeyler yapma sorumluluğunu aşlamalı, karşılıklı vefa borçları ödenmelidir.
6. Aileden başlayarak, okullarda; bi-

reylere topluma yönelik sorumlulukların yerine getirilmesi duygusu, güdüsü verilmeli, sıklıkla bu duygu motive edilmelidir.

Türkiye'nin Avrupa'daki Geleceği

Göçler, küreselleşmenin önce direği ve sonra da gereğidir. İster emek gücü, isterse beyin gücü olsun, göçen topluluklar, kendi toplumunun en açık fikirli, dinamik, değişime ve gelişime açık popülasyonunu oluştururlar. Yaşama ve tutunma mücadelesi verirken göç ettikleri yere uyum ve adaptasyon konusunda da mücadele vermeye gönüllü dikkatli bireylerdir. Bu kişiler göçerek ayrıldıkları kendi ülkelerinin çoğunlukla kaybıdır ve elden kaçırılmış potansiyeldir. Yapılması gerekli şey ise, bireylerin gidişleri sonrasındaki ilk 5 yılda, gidenlerin geri kazanılması için kafa yormaktır. Başlıkta belirtilen Avrupa'daki gelecek bizim emanet verdiğimiz, farkında olup ya da olmadığımız geleceğimiz olabilir. Bu, birazda bu ülkeye inanmış yönetici ve toplulukların görevi gibi durmaktadır. Öte yakadan bakıldığında da göçle kaybedilmiş gibi duran bizim parçalarımız koşullar el verdiğinde ya da koşullarda bir iyileşme fark edildiğinde koşarak gelecekler ve bildiklerini, yapabileceklerini burada kendi ülkeleri için yapar halde olacaklardır. Tabii ki bunun için adanmış aktif bir politika, inanmış bir toplum desteği, kuvvetlenmiş ve kenetlenmiş ağlar gerekir. Bu yazının yazarı bunun hiç de zor ve tersine göçün hiç de güç olmadığına inananlardandır. Bunun için ülke bilim politikasına yön verenler gerekirse ülke ülke oradaki bireylerin süreci ve dönüşleri için uğraş vermeli, bir üst akıl olarak bunu koordine etmelidir.

Sonuçta; göç edenleri geri kazanmanın birinci adımı, temel göç nedenlerini ortadan kaldırmak, her alanda hızlı sistemsel iyileştirmelerin yapılmasıdır. Bunun içinde, beyin-emek göçü yapanların göç ettikleri ülkeden bakış, bilgi, birikim ve tecrübelerinden de istifade edilmelidir. Göç edenlerin, göçün ilk birkaç yılında, global olan düşünce ile ulusal/millî olan fikrin harmanlamayı becermiş olmaları beklenir. Bu da güncellik/modernlik açısından dönüşümün ilk kıvılcıkları olabilir. Bu arada göç ederek yurt-dışına çıkmış ve çalışan bireylerin emek ve beyin gücünün birlikteliğini entegrasyonunu sağlamak

da ilk yapılacak görevlerden olabilir. Buna, beyin göçünün, güce ve eyleme dönüştürülmesi gözü ile de bakılabilir. Beyin göçü veren ülkenin bu konudaki durumunun kayıptan kazanca dönüşürülmesi bu misyon ile olabilir. Eğitim ve yetkinlikleri olan insan gücünün, göç-alan ülkelere doğru akmasındaki tercih nedenlerini iyi belirlemek ve göç-veren ülke içinde benzer iyileştirmelerin yapılmasını sağlamak; bu iki ülke (göç veren-alan) arasındaki bilimsel, kültürel ve teknolojik farkların minimize edilmesine bağlıdır ve bunun için rasyonel adımlar atılmalıdır.

Çağımızda iyi yetişmiş, dinamik, esnek, çalışan ve üreten insan gücüne, dahası yetkin beyinlere olan artan gereksinimden dolayı beyin gücü/göçü olayı daha da belirginleşmiştir. Endüstri 4.0 ile nesnelerin interneti, çok hızlı gelişen sağlık teknolojileri, uzaktan kontrollü insan çalışmayan atölyelerin, fabrikaların olduğu bir dünyada iş gücüne gereksinimin tamamen farklılaşacağı, sessiz büyük bir devrime hazır olmalıyız. Bu projeksiyon ile eğitim/öğretim modüllerimiz de belki son bir kez kalıcı değiştirilmelidir. Aksi hâlde eğitim ve bilim politikalarını oluşturmuş dinamik ülkeler ile sistemlerini güncelleme gerekliliği konusunda bile henüz düşünce birliği olmayan toplumların -acımasız kapitalist dünyada- yarışma mücadelesi dengesiz olacaktır. Türkiye gibi ülkelerde eğitim modüllerinin yenilenmesinden dahası öncelikle eğitim politikasında yapılan gelecek

okuma planından yoksun değişikliklerin yaptığı büyük tahribatların ivedilikle gözden geçirilmesi gerekliliğidir. Köklü değişiklikler ve sistemsel iyileştirmeler yapılmadığı sürece, -bugünlerde sağlık personeli için yapılan gibi- revizyon iyileştirmeler asıl sorunu çözmeyecek, belki biraz zaman kazanılmasına fırsat verecek ama sonuçta bilgi ve emek gücü rağbet göreceği yere akmaya devam edebilecektir.

Kaynaklar

Çalışma Ortamı Dergisi (2001, 2002, 2003): Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı'nın "Dağkeçisi Yaklaşımı" ile ilgili olarak Mayıs Haziran 2001 (No.56), Eylül-Ekim 2002 (No.64), Ocak-Şubat 2003 (No.66) sayılarında yazılar bulunmaktadır.

Fişek AG. Beyin Göçünden Beyin Gücüne: Evrensel Olan ile Ulusal Olanı Buluşturmak" (Sosyal Politikada Güncel Sorunlar – Prof. Dr. Alpaslan Işık'ya Armağan Kitabı içinde), A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2009, Ankara

Fişek A.G. (2003): "Beyin Göçü Olgusuna Yeni Bir Yaklaşım", Bin Yılların Kavşağında Türkiye'nin Toplumsal Gerçekleri-1 içinde, Tek Gıda İş Sendikası Yayını, s.295-307 İstanbul.

Fişek A.G. (2005): "Küreselleşmenin Yakıtı Beyin Göçü" – Çalışma Ortamı Dergisi – Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim Eylem Merkezi Vakfı Yayını, Temmuz Ağustos 2005, Sayı 81.

Gökbayrak Ş. (2006): Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü ve Politikalar – Türk Mühendislerinin Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Tannsevdî F, Durdu İ, Tannsevdî A. (2019) Beyin göçü mü, beyin Gücü mü? Journal of Travel and Tourism Research 15133-158

www.beyingocu.com, (Erişim Tarihi: 07.11.2022)